

6516

~~к 6516~~

П 84363

МОЛОДНЯК

1924

1924
433a/x

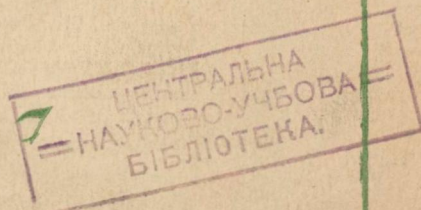
ЛІТЕРАТУРНО
МИСТЕЦЬКИЙ
та
ГРОМАДСЬКО
ПОЛІТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

КВІШЕНЬ

№4

1 9 2

ЦКЛКСМУ ≡ ХАРКІВ

Ціна 50 коп.

ЦЕНТРАЛЬНА
— НАУКОВО-УЧБОВА —
БІБЛІОТЕКА

Журнал продають у всіх книгарнях
видавництва та кіосках Контрагентства
:: :: :: Друку на Україні :: :: ::

V.N. Karazin Kharkiv National University

00536137

9

Комсомольські та літературні організації, літературні та мистецькі студії, культосвітні установи, клуби, ВУЗ'и, шко-**ВСІ** повинні передплатувати щомісячний альманах, читальні, ілюстрований, літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал-місячник

МОЛОДНЯК

ОРГАН ЦК АКСМУ

За редакцією: Зарви І., Лимаря В., Масенка Т.,
Хвилі Андр., Усенка Пав. (відп. редактор)

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ

1. Літературно-художній — (оповідання, розділи з романів, повісті, п'єси, нариси, етюди, переклади з кращих зразкових новин чужомовної літератури, вірші, поеми).
1. Літературно-критичний — (статті, розвідки, літературні портрети й т. ін.).
3. Розділ літнавчання.
4. Суспільно-політичний — (статті, нариси).
5. Сатири й гумору — (фейлетони на літературні теми, пародії, шаржі, літусмішки).
6. Побутовий — (статті, нариси, листи з периферії).
7. Хроніка — літературно-мистецька (закордонна, столична, провінційальна).
8. Бібліографія — (широко поставлений розділ) та низка інших розділів.

До найближчої участі в журналі запрошені:

Білокриницький С., Брянців-Ровинський, Божко С., Височиненко С., Ванзюк О., Вухналь Ю., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Голубничий П., Гордієнко Дм., Громов Ол., Гримайло Я. (Умань), Даниман Б., Десняк В., Дієв Марко (Запоріжжя), Донченко Олександр, Дубков Ю., Дубовик М., Дукин М., Епик Гр., Заліський П., Затонський В., Капрон, Квітоград, Клочья Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кошунський Марко, Конторин О., Коряк В., Крашаниця А. (Дніпропетровське), Кузьмич В., Кундізін Олександр, Кириленко Ів., Лакіза П., Лимар В., Ліберман Д., Масенко Терентій, Момот Ів., Мисик Вас. (Павлоград), Новіков Г. (Кривий Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Паалівцев Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонід, Радченко П., Сидоров А., Скрипник М., Смілянський А., Таран Ф., Толкачев П. (Азербайджан), Трубаєвич П., Усенко Вас. (Київ), Усенко Пав., Фурер В., Чубар В., Шевченко Ів. (Севастополь), Шеремет М., Шульга-Шульженко М., Хвиля Андр., Худяк В. (Донецьк), Фомин Євген, Юринець В.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	4 карб.
На 6 міс.	2 " "
На 3 "	1 " 10 коп.
На 1 "	— " 40 "
Ціна окремого № (в роздр. продажу) — 50 коп.	

„МОЛОДНЯК“ — виходить на початку місяця (1—5 числа)
на 7—9 друкованих аркушів (112—148 стор.)

Журнал продають у всіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкінська вул., № 24
(поштова скринька 300), Видавництво „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“,
журнал „МОЛОДНЯК“.

К 6516

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК .

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

І. ЗАРВИ, В. ЛИМАРЯ, Т. МАСЕНКА,

Анд. ХВИЛІ, Пав. УСЕНКА

№ 4

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА.
84363

КВІТЕНЬ 1927

ХАРКІВ

55

К 1219

Укрголовліт № 69067/кв.
Друкарня ВУЦВК'у
„Червоний Друк“.
Зам. № 2547—2.000.

1937
1230

ВУЦВК
ЛІТЕРАТУРНО-МІСТЕЦЬКИЙ ТА ПРОМАЙСЬКО-
ПОЛІТИЧНИЙ ІЛЮСТРУВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК
ОПЛАЧЕНИЙ АКСМУ

ХАРКІВ

КВЕТЕНЬ 1937

ЛІТЕРАТУРНО ХУДОЖНІЙ Розділ

Вол. Кузьміч

САМОГУБЕЦЬ

На п'ятім поверсі великого будинку живе безробітний юнак, комсомолец із невеличким стажем—Вася Сербин. Його душа палка, широкого розмаху й космічних змагань; він не думає про дріб'язковість буденного життя, а всюди в розмовах, у ділі, в думках орудує такими „манесенькими“ прикладами, як Комінтерн або революція на всій планеті. Болюче йому дивитись із вузьенького підлокотника вниз на безугавний рух вулиці, на прудкість автомобілів—душа йому рветься з блискучих лабет вітрин, що гоняться за ним, де б він не з'явився.

Невже ж життя повернуло в правий бік і правим плечем рушить історію? Як це сталося? Чому його талановитої душі, його безмежних дум не прикладено до якої величньої справи? Чи за це не дорікати йому брудної непи?

Сьогодні його урочистий день. Він покінчить раз на завжди з своїм безробіттям і доведе бюрократам, що це їхня провина, коли вони досі не помічали юнаків з очима, що блистять геніальним хистом.

Урочистий день? Це—правда! Вася розкриває вікно й довго дивиться на захід, куди пробирається сонце. Перед ним лежить книжка Єсенинових творів. В сотий раз він перечитує знайомі вірші—й настрій страждальної поезії опановує ним:

Гори, моя звезда, не падай,
Роняй холодные лучи:
Ведь за кладбищенской оградой
Жи-во-е сердце не стучит!

Нерви щемлять, отрута солодкими краплинами розливається по душі і слабкий дух вмить міцнішає, підводиться на напружені ноти, досягає хмар і з невимовною тугою оглядає всесвіт:

Поведут с веревкой на шею
Полюбить тоску...

Ах, Серьожа, привіт, привіт тобі—і від мотуза й від нагана!

Вася не любить українську мову, але зачитується одним із найширших поетів. Друзі порадили йому читати Сосюру й з великою жагою він схопився за його поезії. Він навіть вивчив його на пам'ять і чотири чудові рядки віднині точаться в його голові, як чотири струмки води, яку п'єш без кінця, якою обпиваєшся і все хочеш пити, надто бо велика потреба Василева, щоб задовольнити її.

Коли ж квитка не віддадуть
І викинуть з ячейки—
У тихий вечір покладу
Я голову на рейки.

Сербин підсуває стілець до вікна й повторює Сосюрині слова: „У тихий вечір покладу я голову на рейки“. Безмовний солод безсилля опановує мозок, і мрії, як повітряні колеса, линуць за обрій і прекрасним відгомінном скорботного міста розлягаються над ним.

Із вікна він бачить, як до їхнього будинку під'їжджає пожежна команда, але це не ваго уваги. Коли прогулка, нехай гуляють, коли ж горить, нехай горить, аби не в нас.

Будинки, дахи, провалля, вулиці—заводські труби (де працюють щасливці) все метелить туди, в недосяжну даль, а Вася безручними думами ловить їх і не впіймає.

У тихий вечір покладу...

Сонце сідає. Літнє повітря струмує в розчинену квартиру і вливається разом з останнім промінням жовточолого сонця. Вечірні багрянці фарбують хитку фанеру (кімната Васи́лева манень-маненька: три кроки на сім) і густими плямами розсипаються на портретах вождів.

... Я...го...ло...ву... на рейки!

Внизу в безодні йде трамвай. Іскри розривають фіялкову тьмяну вулицю, що поволі, мов ватою, огортає, квартали.

Ех... не під трамвай—а з револьвера,—раптово кидається Василь і хутко виймає нагана. Револьвер заряджений і, як почесний вартовий, стоїть над ним ще живий (так вартують скарбниці, в яких буває давно вже порожньо). Він кидається до столу, бере олівця і примружує очі. Три хвилини проходять, поки перший рядок доходить до краю. Олівець тримить не від страху за життя—з життям уже скінчено,—а від бажання пооригінальнічати й відібрати нові нешаблонні слова. Думи, як ніколи, настирливо лізуть у голову, наче якісь голодні за пайками.

„Т. т. (Вася не пише „товариші“)

Я сам побажав собі смерті. Коли ви хулігани й бюрократи—з вами не варто мені щось „будувати“. Я голодував, а ви мене обдаровували, чим?—обіцянками. Розриваю раз назавжди з усім! Жити не хочу! очав свою діяльність із наганом, дозвольте ж мені і скінчити чесним наганом.

Ваш колишній Василь С.

Прошу вас, покладіть мені книжку Єсенина в домовину. Це останнє моє побажання! Ваш Васюха“.

Дописавши коротенького листа,—Вася, боячись втратити останню хвилину перед заходом сонця, пришпилює записку під портретом Троцького й оглядається, прикидаючи очима, чи помітить її голова житлокоопу, коли кинеться до холодного трупа колишнього мешканця.

— Гаразд. Все гаразд. А тепер я мушу негайно виконати останній обов'язок.

Сербин нервовими рухами, поспішаючи, перевертає всі свої речі, рве давні листи, дістає комсомольський квиток і вертить його в руках, не знаючи, що робити з ним. Нарешті догадується й дописує Р. С.:

„Да, і квиток, коли дозволить устав ЛКСМУ, прошу покласти зі мною“.

Чи ж довго безробітному юнаку—возитися з речами? Через хвилину все розкладено, лишається тільки одне—взяти в руки благодійний н...і...

Але Сербин знову риється в кишенях: він хоче знайти папірця, що сьогодні одержав з юнсекції біржі праці—його викликали на засідання економвідділу райкому молоді за хуліганський вчинок і шумну поведінку на біржі праці.

— Ви не розумієте мене,—згадує він свої гучні слова, коли він лаявся з завідателем біржі,—я застрелюсь, застрелюсь на зло вашому бюрократизмові!

Василь малює собі картину, як його зупинив Фомин—його друг—і як той казав йому в лице:

— Ти, Васько, не хулігань і покинь захоплюватись Єсениним—він до добра не доведе! А за буянство ми викличемо тебе в райком!

Я вам хуліган, барбоси лопанські? На роботу не посилаєте й хочете, щоб я був шляхетним паїнькою? І вилаялись не дозволяєте безробітному, що своєю власною кров'ю захищав...

Знайшов папір за №... за підписом... Фомина і порвав його на шматки.

— Хай викликають його! Він любить Єсенина й навіть покладе його, в домовину.

Сербин шумить. Але, коли в стінку фанери почувся стук од сусідки (позапартійний міщанський елемент! і застрілитись не дадуть—от, житлові умови!) він вирішив бути спокійним, бо так краще в-останнє зваяжиться і приставити до скроні револьвера.

І Василь заспокоюється. Сонце вже лисніє тільки на верхів'ях заводських труб, на обрії робить зупинку й падає на землю безсило, наче вагітне. Хмарка, як ніж хірургів, перерізує пуповину дня і ночі.

Сербин підносить наган не вагаючись до голови.

— До вас можна?

— І якого біса вам треба,—грубіянить Сербин.

— До вас можна?

Це дратує Васю. Мабуть знов голова житлокоопу преться. І чого він не приходить ранком. Служить? чому не дає безробітним спокою. Може знову за квартплатнею?

— Увійдіть, коли треба!

Через поріг переступає голова житлокоопу. Погляд господаря трохи сердитий. Він обводить очима кімнату:

— Ну, ясно—ми мусимо городити.

— Що городити?

— Вашу кімнату. У вас багато житлової площі, ми переділимо її на дві частини фанерою.

— Це з якої нагоди?—зривається Василь.

— Постанова зборів, відірвались, товаришу любий; ви не були на останніх зборах?

— А на що вони мені?

Сербин раптом погоджується з пропозицією. Хай ділять, йому цієї площі більш не треба, але хочеться поскардити в-останнє.

— Я протестуватиму на комфракції!

— Комфракція сама постановила.

Сербин хоче лаятися, але член ревізкому перебиває його.

— А чи не записалися б ви до нашої пожежної команди? Будинок заливати на випадок пожежі.

— За платню?

— Звичайно, ні. Це громадська справа—з посмішкою заговорив член ревізкому,—ви здається комсомолец?

— Так. Але я не хочу. Не хочу, розумієте?..

Розмова далі не йде—житлокоопці виходять, і Вася повертається до своїх невеселих дум. Тепер він зовсім спокійно й іронічно міркує кого ж, чи не її—Постолину мають вселити в його кімнату. Чи погодиться жити в кімнаті самогубця така нервова жінка, касирша якоїсь їдальні. І де можна тут встановити фанерну перегородку?

Іронія скульптурними зморшками впливає з мозків на щоби й лоб. Але Вася згадує свою звичку як-найменше зупинятись на дріб'язкових питаннях і з філософським спокоєм він підходить до дверей—запирає (в-останнє!) клямку з наміром аж нікогисінько не впускати до кімнати.

— Хай там усе погорить! Не підю я до пожежної команди. Відмешуйте житлоплощу фанерою. Хіба не все одно...

Вася сміливо, але затримано, твердо, але стомленою рукою підводить наган вище й вище... Наган на згибі ліктя.

... Ніч пряде свою зоряну мережу, місто блистить уже вогнями...

— Без вагання! І наган згибається слідом за кистю. Пальці гнуться, оплітаючи ручку і взвод курка. Собачка ось тримтить під нажимом...

... А місто галасує, а місто шумить, трамваї в лабіринтах вигукують зустрічі з автобусами.

Сербин доводить до скроні наган і металеве кільце торкається волосся. Дивитись у дуло? Ні—страшно. Краще так... нажати курка...

Йому стає моторошно. Хвилини здаються довгі, вони тягнуться, як нерви, кожна мить, як необірвана нитонька, точиться з безмежного клубка часу—точиться і ніяк не кінчиться...

Василію, невже ти, злякався? Василію,—волі шматок!

І знову тягнуться довга хвилина. Наган, що спершу відсахнувся від голови, тепер прилипає, як оса до меду.

Всі почуття нагострюються до надзвичайности—особливо нюх. І раптово (от-от зібрався спустити курка!) по всьому будинку розлягається жіночий крик:

— Пожежа! Горимо!

Десь рипає одна дверина, потім три—й нарешті по всіх коридорах грюкають дверима. Крики то координці, то разом несуться в повітря.

— Пожежа! Рятуйте!

Справді—ніс Сербина чує різкі пахощі диму. Мутні струмки його пробиваються за двері—навіть у вікно заходить якесь перегарне повітря, то дим смугами кольорово-темними підіймається знизу.

З цього моменту Василь застовбурів, він тільки зараз згадує, що на вулиці три хвилини тому продзвеніла пожежна команда. Ось вона вже розставляє драбини й пожежними рукавами заливає пожежу.

Одчай Сербина міняється на нове емоціональне відчуття.

— Чудово, моя труна згорить—і ніхто не довідається про самогубство,—думає він і стає на вікно колінами. Горить другий поверх—полум'я мутними поривами б'ється з шости вікон. Цупкими язиками воно облизує свою жертву, й сіра шерсть граниту горить і обливається чорною сажою.

— Рятуйте мене,—сполохано кричить жінка з вікна третього поверху, протягуючи вниз руки й іноді потопаючи в димних хвилях.

Вася зіскакує з підлокотника й закриває вікно. Дим тепер іде просто вгору, не заходячи у кімнату. Те саме він хоче зробити з дверима, але в цей момент до нього стукають із такою силою, що тримтить залізна клямка. Чиїсь руки сіпають ручку дверей.

— Сербин, відчиняйте! Щаблина другого й третього поверху горить,—істерично кричить його „позапартійна“ сусідка.

— Від мене нема ходу нікуди!

— Ми проберемось на горіще! Від-чи-няй-те!

Сербин піддається—і в розчинені двері вривається жінка з пошмаленим волоссям. Подол її плаття тліє.

— Унизу нема ходу! Я там була! Швидше на горіще!

Вася вискакує в коридор, але там повно диму—він заплющує очі—і одмахуючись од його їдких хмар забігає в свою кімнату.

— А дах відкритий? — питає він Постолину.

— Я не знаю. О, коли б швидше, товаришу Сербин. Яке нещастя!..

Тоді Сербин ховає нагана в кишеню, і, вхопивши за руку свою сусідку, відсовує своє ліжко, стрибає через нього й відкриває двері, що ними можна продертись на дах.

— Ой, боже! А що робити з моїми речами? Вони ж погорять!

— Киньте ваші речі. Треба рятувати своє життя,—збентежено відповідає Сербин.

Як на зло—горіще заперте. Господарки, вішаючи білизну, запирають його завжди.

— Де ключ?

— Не знаю. Може?..

— Я ламаю!—Василь зриває ручку дверей, але вони лишаються заперті. Замок тримить на засові.

— Ой, що робити? Я збігаю вниз. Може я знайду новий хід?

— Та де ви знайдете його, в бісового батька?

Він із злістю сіпає двері, але... становище лишається таким же безпорадним. Міцною перепорою стоїть на шляху замок. Дим досягає і сюди—хмарним паром стелеться під ногами.

— Що робити? Хоч би цеглина яка,—думає Василь і раптом згадує про свій наган. Там сім набоїв—здається вистачить.

Вибухає постріл. Засов псується, але в залізних обіймах усе тримає замок. Постолина ледве не плаче від жаху й хапає руку Василеву. Вона дивиться на пружистий метал.

— Ах ти, собака мордо, злітай!

Ще два постріли—й дверинка на горіще зривається з своїх петель. Обое перестрибують поріг і опиняються в півтемряві—головами вони чіпляються за мокру білизну й ледве помічають у лівому кутку невеличку віддушину, що нею можна видратись на дах.

— Боже мій, у мене крутиться голова,—тихим голосом заявляє Постолина й сідає на дерев'яну перекладину.

— Обмотайте голову вогкою білизною і дихайте сюди! сюди!

Сербин підводить її до віддушину, її бліде чоло у вечірньому сутінку здається темно-землистим, волосся розпушене, як паперова бавовна. В цей невеликий просвіт вона дихає і набирає нових сил. Сам же Василь тимчасом здирає дерев'яний парпет, наганом збиває гвіздки і просовується у віддушину.

Ось він і на даху. Будинок найвищий в цьому кварталі. З височини видно затемніле полотно заходу—там же схилився на бік місяць, схилився і ліг, наче золотий різець із блакитного металу. А синій токар—ніч розсипає по дальніх небосхилах зорі—мідяні ostrужки—з свого варстату. Не дзвенить уже небо металевим горном—вщухло. Сонце—золоте коваadlo, давно накрилось земляною плахтою. А молот упав за хмари й куйовджить їх—нема головного майстра. Він пішов на спокій і виключив проміясті токи з світової динами.

Сербин обдивляється—праворуч іде густий дим, протилежні будинки жевріють загравою, вогонь відбивається на шклі—ліворуч поки тихо, тільки три пожежники лаштують пожежні крани, в той момент, як усі останні борються з вогнем на тому боці. На вулицях і в дворі—повно. Міліція сюрчками нагадує вільним про лад і оточує широким колом майно мешканців. Люди галасують біля своїх подушок, корзин і маленьких немовлят. Звуки десь лишаються і неясними сплесками долітають до хмар.

Сербин добігає до лівого краю даха. Безодня з її звуженою перспективою з'являється перед очима. Нема ніякої змоги спуститися вниз. Він сперше наміряється злізти водосточною трубою, але згадує про Постолину й повертається до віддушину. Постолина ж уже кличе його на допомогу. Вона хоче вилізти на верх, але спідниця заважає підняти коліно так, щоб стати на парпет.

— Я задихаюсь,—тут повно диму!

— Давайте сюди всі простині, які там єсть! Усю білизну!—командує він. Жінка відмовляється, боячись упасти непритомною.

— Я вам кажу, давайте. Рятуйте себе!

— Я душуся! Постолина—права, бо дим заповнив усе горіще—загорівся вже четвертий поверх. Але Василю байдуже.

— У, чортова баба! Не може скрутити простинь—та як же тебе рятувати?

Проходить дві даремних хвилини. Василь готовий вбити цю жінку, що плутається в своєму одязі. Вона не може звестись на ноги. Він же готовий наказати їй скинути спідницю зовсім—але соромиться і тільки витягує її на дах.

— Може тобі води дати, мурло,—лається він мовчки до себе й потім лізе сам до горіща, знімає десять простинь і шпурляє їх у віддушину.

— Тепер крутіть їх,—кричить він. Постолина невмілими руками щось згортає, але не так, як це вимагає Василь.

— Та не так. Я вам покажу,—і остаточно роздратований Сербин стрибає до неї і вмить зв'язує дві простині одну з одною. Нарешті, перелякана слаба жінка розуміє в чім справа й похапцем, оглядаючись на всі боки, крутить білизну і зв'язує у узли.

А будинок горить. Пожежники розсипаються по будинку—рукава, як водоносні ліяни, обплітають вікна, коридори, перила на щаблинах. Долівки швидко обгорають, і тому вогонь, не торкаючись каменю, перебігає з стелі на долівку горішнього поверху, цупко здирається по стінах і добирається до нової стелі. Штукатурка гарячими жменями падає додолу... Ось уже зв'язано шість простинь. Може досить? Обое поспішають, бо дим із вітерцем залітає іноді й сюди на дах і тоді робиться жарко. Сербин біжить до краю—над безоднею звисають його жакні очі—вони шукають цілого, незагорілого балкону. Права сторона будинку вся в огні—всі балкони небезпечні. Тільки з лівої Сербин надивав очима якийсь балкон на третьому поверсі.

— В'яжіть до кінця,—кричить він, пробігаючи біля жінки й тягнучи один кінець сплетеного канату до труби, щоб обв'язати. Сербин чуває, що температура підвищується, наче його хтось поставив перед нафтовою пічкою. Повітря тепліє.

— Я спускаю перша! Я!—виголошує Постолина, побачивши, що Василь спускає білий канат у напрямку балкону на третьому поверсі.

— Та добре! Добре!—він поступається перед жінкою, дивуючись собі. Він стоїть над краєм, допомагає Постолині обв'язатися навкруги стану і взявши канат у руки повільно спускає її вниз. Він не пускає її лізти одну, турбуючись, щоб вона не зірвалась із височини, коли по дорозі вогонь раптово вилізе з вікна й обпалить їй руки. М'язи комсомольця пручаються, але Постолина легка. Канат розгортається і посувається метр за метром.

— Тримайтесь добре!—гукає він униз.

Чи чує вона, він не знає. Ноги впираються у водосточини—пальці одмірюють канат міцними хапками.

А внизу голова житлокоопу і всі, що стоять у дворі, вже помічають, що через виблиски полум'я посувається жіноча постать. Всі зацікавлено дивляться вгору, але не бачуть того, хто сидить на даху.

— Герой! герой!—шепотять унизу.

Але Сербин нічого не чує. Думки летять, як навантажені потяги. Мрії кудись зникають—одні думки й думки. Розпалена кров біжить із напружених рук у мозок; там вона розбурює старий лад і меланхолічність Сербина випаровується відтіля. В мозках твориться щось надзвичайне—йде перегонка думок із казана мрій, у казани метувань—там, де було тільки-що сухо й мертво, як у пустелі, стає рясно від змагань і поновленої сили. Мрійна задума палає на вогні й від неї через кілька

хвилин боротьби за життя лишається попіл. Все згоріло—старе і вчорашнє.

Раптово...

Канат звисає слабкий. Він не має ваги, і зраділий Сербин перегинається за край. О, радість! Постолина стоїть на балконі й весело махає йому руками—вона щось кричить, але за тріскотом пожежі й командою брандмайстра нічого не чути.

Тоді Василь пробує міць прив'язу канату до труби й фізкультурним стрибком у безодню опинюється на рівні четвертого поверху. Тут вогонь уже посилюється—довжелезні язики полум'я тягнуться до канату, але той стрункий і натягнутий, як біла струна на величезній червоній гітарі, тільки обгортається ажурним димом.

— Браво, Сербин!

Але ж юнаку не до цього. Його турбує, чи встоїть він на балконі третього поверху під напором божевільного вогню. (Постолина вже на землі—пожежники взяли її на шаблину). Він злякано пог'ядає вгору до перегибу канату на даху. Ой, як би не запалився канат?

— Сербин, балкон уже горить,—репетують люди з землі.

О... яка небезпека! Вогонь—вниз; балкон накритий прозорою плахтою вогню,—збоку шумує пожежа й дарує очі невільними слізьми,—нагорі прослався червоний намет і палкими голками-трісочками відскакує від вікон, обпалюючи волосся.

Потім... близький грук—і балкон, разом із долівкою всього третього поверху падає вниз і гримучим вибухом обдає натовп.

— Громадянине, ваш канат горить!—чує Сербин і дивиться вгору. Канат чорніє і тліє в чотирьох місцях. На височині поміж вогнем і димом він висить, як майбутня жертва безодні. Блакитне залізо гримить над головою, руки вкриваються пухирями, а проклятий наган муляє в бік і затримує спуск.

— Чекайте-но, чекайте. Ми розгорнемо тент,—посилають йому вигуки пожежники.

Юнак тоді повертає лице й бачить, що нова пожежна команда, що прибула до місця нещасної пригоди, розгортає велике полотно й бере у витягнуті руки.

Сили кидають Сербина. Обшмалені брови заважають очам дивитись униз. Коли він лишиється ще—вогонь зробить його калікою, і тут-то в душі комсомольця встає протест проти безглуздої поведінки життя, що віддає його на поталу смерті. Йому, як ніколи, хочеться жити! Він жене від себе невгамовні примари смерті й відчуває надзвичайно міцні пахощі машинного масла й чавунових цвяхів, що їх він обточував, коли працював. Відроджується в очах навіть гомін трансмісії і йому стає моторошно, начеб-то самий залізний вал, загорівшись вогненими колесами і шківками, накопиться на нього й задавить.

— Зараз!—зараз!—почекайте!

Він збуджується від омани. Канат горить над самою головою. Втома тікає з тіла й руками чути, що в цей момент канат стає надто стрункий, це—ознака, що він тоншає і от-от обірветься.

— Стрибайте, Василю!—кричить йому Постолина.

— Сміліш!

Боротьба за життя захоплює юнака. Тент уже розіп'ятий під самим низом—очі скалками уваги падають на нього й шукають центру в полотні.

— Стрибай,—чує Сербин знайомий голос, якогось комсомольця.

... І юнак відштовхується від стіни, набирає плавного розмаху. потім на віддаленні двох метрів од будинку відділяється від канату і

крутою закругленою траєкторією летить на широкий тент. Канат гадюкою **крутиться навкруги себе**.

— Уох,—виривається з усіх вуст, коли плечі і спина юнака досягають брезента. Як камінь, він падає туди—й м'яким рикашетом знову підлітає вгору. Тоді всі спускають тент, ловлять Васю на руки й обережно ставлять на ноги.

— Молодчина ж ти,—висловлює своє здивування і підходить до Сербина Фомин.

— А, це ти?—вони тиснуть один одному руки.

— А як же на біржі, сукини ви бюрократи?—питає Сербин, згадуючи папірець за його підписом.

.... Бережись,—кричать збоку.

Канат обривається і полум'яний падає на те місце, куди тільки-но впав Сербин.

— О, ти брат встиг—і вони відстрибують убік.

Пожежники заливають канат водою.

— Ну кажи ж, що на біржі?

— А чому ти не прийшов? Ми довго чекали.

— Ви ж погрожували викинути мене з КСМ? Це ви кликали за той скандал? Так?

Одноразово до Фомина підходить брендмайстер:

— Ну-с, комса. Ви послали кого-небудь до мене з своїх у пожежну? Я ще позавчора послав на біржу замовлення. Ви чому досі спите?

— О, товаришу брендмайстер. Ми маємо послати до вас ось кого—й Фомин кладе руку на плече Сербина. „Самогубець“ радіє, зрозумівши, що він даремно клепав на людей і даремно порвав папірець із біржі. Він весело дивиться на брендмайстра.

— Підійде?

— А чому ні? Я бачив його сьогоднішній стрибок. Хоч в інструктори фізкультури—годиться.

Через хвилину він іде назад до будинку. Фомин бере під руку Сербина й мандрує з ним із двору.

— До побачення, тов. Сербин,—прощається з ним Постолина.

І потім додає:

— Приходьте коли, та тільки обов'язково! Приходьте—городитимемо кімнату!

„ІМАНЕНТНА ВЛАСТИВІСТЬ РИТМУ“

або

НІЧ ПІД НОВИЙ РІК РЕВОЛЮЦІЇ

Е т ю д

Товаришці Н. С.

Гаморіло кілька жіночих голосів темними катакомбами депеєсівських коридорів і студент у кубанці, зупинившись силуетом на тлі темно-синього вікна у двір, темний, як колодязь, грудним тенором казав до пари, що стояла близько одно до одного:

— Кажеш, після урочистого засідання урочисте відстоювання?.. Ну, ясно! скрізь треба встигати!

І ніхто не був певний, чи встигала пара й на урочистому засіданні. І, здається, співчували їй, бо й самі всю доповідь прошепотіли про зачоти й семінар „класної Шехерезади“ (професор, що розказував по пам'яті всі руські „біліни“ й „казки“), про те, що Марусю брат кличе на весілля і що Оксанка сьогодні вартує по кімнати, тому варто, щоб пішла з доповіді та приготувала вечерю. Шепотіли й чекали часу, коли можна буде плескати радісно й довго, з насолодою, потім, думаючи, що в перспективі вільний вечір, із піднесенням, у повний голос прискореним маршем галаснути „Інтернаціонала“ і хвильою вилитися з дверей на святкову панель тротуарів.

Пройшли коло пари, блискаючи в тиші сміхом, переплутуючи в калейдоскопічну мішанину слова і приспиви, кидаючи легко їх кружевними визерунками в легкім настрої „дзеньків-бреньків“. Тільки два жіночих голоси наперебій трактували про Вендервельде й нейтралізацію куркуля, сперечалися вже з досадою, з демагогічними нотками. І наївний дитячий дискант просив, не вимовляючи літери „р“.

— Піпиніть уже ці Вендейвельди, дівчатка!.. О'єнтація, нейт'алізація, індустріялізація... вже аж у животі заболіло од цих 'ічей.

— То може в тебе апендицит?

— Може й апендицит...

Коло дверей кімнати 30-а гурт зупинився, шкрегав замок у темноті, з нетерплячки хтось мугикав мотив „морячків“, хтось притупував, а потім, як тільки ввійшли й засвітили, Марійка, курносенька дівчина з чорними очима, з чорною кучмою на голові й в чорній спортсменці, дістала зелених паперових биндочок, нарізаних серпантином і жмутом прив'язала до лямпочки над столом. Це вона завжди так: після роботи чи вечірніх лекцій зараз же до лямпочки або листя дубового, або повитинаного кружальцями паперу,—а тепер от жмут зеленого серпантину—і всі знають: пропонує відпочити.

Кімната стала інтимно-ажурна, як молодій весни березняк, цятчаті блястки й тіні, як кружева, заколивались на стінах, лягли концентричними кругами на подушках і на столі, а на чолі в Олесі впала тінь биндою, наче їй хтось перев'язав підстрижене русяве волосся, як панянці.

Олеся замріялась, відкинувшись на стіну, обклеєну „Правдою“, про щось замріялась: не знати. Тільки над головою в неї чубатий профіль у дубовій рямці,—каже брат. Може про брата замріялась. А може просто так: задивилась на Марійку й заслухалась, бо у відчинену квартиру з вулиці—з ресторану чути циганські мотиви. У всякім разі Олеся згодна, що треба відпочити.

Білявий студент у кубанці, ввійшовши, зараз же напівліг на ліжку й вийняв цигарки. А на цигарках написано: Лена. Лена. Лена.

Лена не хоче відпочивати. Вона, як тільки ввійшла, зараз же сіла за „конференцію“. Вона нагнулась над книжкою і пасма волосся золотистого, м'якого впали понад щоки й позавивались біля куточків рота. В неї рожеве обличчя, якимось усе рожеве,—рівний виставлений хлоп'ячий ніс і чіткий розчерк попід щоку,—теж по-хлоп'ячому чіткий,—але при наївно висунутім по-дитячому підборідді й застиглому здивуванні в піднятих бровах ця рисочка надає їй болісного виразу, болісного й чисто жіночого, специфічного. Лена часто відривається від газети й записує тези у зошиті. Іноді задумується, наче не може сформулювати врешті, не знати—може про що інше задумується—і потім шурхає по паперові олівцем.

За дверима починає шуміти примус.

Марійка лягла на ліжко. Тася побігла в „Ларьок“, а Ріва розкрила малесенький томик Бабеля й зачиталася. Ріва—східний тип. В неї характерне обличчя, як в актора. Воно все смугле, лоб великий, очі задумливі, розумні й по копиці чорного волосся, наче вітер пройшов ось тільки-що, пройшов, позавивав, покрутив волосинки сухі й жорсткі й нап'яв їх блискучим ореолом на голові.

Марійка затурбовано підводиться на лікоть:

— Олесь, все таки Каменів...

Ріва підносить голову від книжки й каже:

— Дівчата ..

Читала Бабеля, а думка так—стриб!—і вскочила, і тоді Ріва обізвалася. А захотіла сформулювати свою ідею, та вийшло не так, як думала. То ж вона замовкла й нічого не сказала, і знову зачиталася. І Марійка не доказала про Каменева. Так якимось кусочки думок, клаптики настроїв... чи тому, що в квартиру циганські мотиви, чи тому, що йде ясний празник і всі вільні, всі ходять там у місті, хтось десь регоче, хтось іде кудись, хтось співає. І чомусь трошки досадно, може просто тому, що молодість... а якимось так... ніяко.

Може тому й починає Марійка ні сіло, ні впало:

— У Лени теж буде швидко апендицит,—тоном інформації і безапеляційно.

Лена мовчить.

— І відпочити не хоче!

А Олесь вставляє:

— На те вона комсомолка з двохденним стажем... Лено, розкажи про нейтралізацію куркуля.

Студент у кубанці прислухається. В нього проти світла блищать чоловічки, й куточки губ скептично опускаються.

Він припалює другу цигарку й кидає сірники на ліжко. А на сірниках у нього: Леночка... Лена...

Тася приходить із „Ларька“.

— Дівчата, а в місті туман і всі так наче плавають... Такий туман...

Ріва відривається від книжки. Задумана.

— От чудно...—і знову читає.

А Тася біла, пухленька, й від рожевої кофточки відблиск на підборідді, а на щоках—ямочки. Вона скидається на п'ятнадцятилітню і її часто називають „Тасічкою“.

Вона порається з оселедцями, що готує до чищеної картоплі, і, витираючи сльози від цибулі на очах, каже:

— І всі наче плавають... Ходять юрмами...—цікаво в місті!

Ріва знову відривається від книжки:

— От чудно... — і очі в неї задумані, великі.

Тася створює настрій своїми словами. Кубанець кинув газету, Маруся, видно, забулася про середняка, Олеся відкинулася на подушку, навіть комсомолка з двохденним стажем одірвалася од конференції й запитала:

— Дівчата, до мене заходив Ж? — вона назвала ім'я відомого комсомольського робітника і в тоні її запитання чути: „Це зовсім звичайна річ. Я з ним близька знайома“.

Маруся, не повертаючи голови, каже:

— Навіть?!

А Олеся інформує:

— Йй присвятив вірша Н (прізвище комсомольського поета). — Хіба ти цього не знаєш?

Маруся це знає, про це знають усі, і про це, як і про Ж, часто любить згадувати Лена — комсомолка з двохденним стажем.

А Ріва дочитала „Линию и колір“, схрестила ноги, одкинувшись на стіну, руки заклала за шиєю і промовила останньою фразою оповідання Бабеля, словами Троцького:

— То-ва-рі-щі і бра-ть-я! — і в тоні було видно, що вона зовсім не думає про лінію і колір, що вона закінчила оповідання і наче з розмаху налетіла на глуху безодню, пусту й голодну, і наче ці останні слова були крайочком берега, що з нього треба було кинутись. І думка, вхопившись за них, шукала ґрунту, шукала за щоб ухопитись...

І, ще не сформувавши допитливого благання, Ріва повторює:

— То-ва-рі-щі і бра-ть-я!

І так тоскно, з високою ноткою на „ва“:

— Товáріщі і братья!.

Про що вона думає? Що вона бачить перед очима? Хто відповість їй?

Кубанець встає і підходить до Лени. А говорить не то до всіх, не то до себе:

— Скучно...

Ріва мовчить і дивиться на Кубанця.

— ...Тася каже, що туман і всі плавають... От чудно...

Ріва не реагує на слова. Вона думає і не може реагувати.

— Іду коло ресторану, а музика... Так, сволоч, за серце... просто за серце, сволоч!

— І про недоторканість особи не думає? Просто за серце? — Кубанець іронізує, яхидно спустивши куточки рота.

— Серце мое для музики соціалізму, а тут тобі й „бубна звони, гитари стони“ і нічого не зробиш! Хвата... Мабуть не охоплює всього серця музика соціалізму, — є якийсь такий куточок у ньому з вушками чи з струнками й лапає оті „бубна звони“ й „гитари стони“... Вслухається... Шукає...

— Товаришу ша-ановний! — в Марусі надзвичайне обличчя: брови — є брови на масках поверх завіси в театрі — блазня і трагика — так у Марусі ліва брова як у трагика, літерою S з притиском над оком і права як у блазня, дужкою під самою шевелюрою; очі теж як у блазня і трагика.

— Я з біологічного відділу, а такої анатомії серця не знаю. Про які вушка ти говориш?! Що це за серце з вушками? Це містицизм і взагалі віталізм.

Маруся моргає до дівчат, скошуючи очі і сміється. Ріва усміхається й гасне. Вона не найшла, вона не може вийти з свого чудного настрою. Кубанець теж засміявся голосно, але якось дуже коротко й по хвилині:

— Розумієш?...о! *слухай...* (музика з ресторану. На цигарках: Лена, *Лена, Лена*). От чорт—красиво! *Що хоч, а красиво!* Іду, і так і зайшов би, просто з урочистого засідання в ресторан, і сумління не мучило б... О, фокс-трот. От чорт!

— Ну, сиди й слухай!

— Та ні... Лено! (підходить і руку на плече. Лена знімає її). Чуєш. Лено! Кинь, ти ж не читаєш,—і до Марусі—не то, що: сиди й слухай! *Що це за постановочка. А самі ми можемо так? Треба кінетики, товаришко! Оті вушка в серці, вони нагромаджують заряд для дії... Це ми ось сидимо, вислухали доповідь, довгу як нотація, зачинилися в кімнаті й запечаталися печаткою 30-а...*

— Лено!

Лена підводить голову і в неї вище перенісся відтінюється западинка на лобі мідною десяткою, а на носі, повище ніздрів, пташечкою стріпується живчик. Наче їй дуже гаряче. І обличчя болісно рожеве.

— Ну?

— Підемо?

— Куди?

— Взагалі, в місто...

— Я?—ні.

— А що ж ти робитимеш?

— Читатиму. Потім до мене має зайти Ж або М...

Маруся вторить:

— Це сим-пто-ма-тич-но!

— Хіба ти зараз читаєш конференцію? (западинка, живчик на носі й Ленин тон виводять Кубанця з рямців)—просто знаєш, що зайде секретар ячейки й застане за політикою... Ну, атмосфера у нас, оддай все і то мало!

Маруся згадує, як Лена, де тільки стріне члена бюро чи секретаря зараз же запитує про Сталіна або Троцького, про Бєленького або Шляпникова,—згадує і обзивається на слова студента:

— Це слушно!

А Лена опонує:

— А якої ти хочеш атмосфери? Май на увазі, що я й не претендую на таку дівчину, як ти хотів би. Я величезними ґратами відокремлена від твого ідеалу. Я звичайна, буденна дівчина з 10-го року революції...

Кубанець заходиться сміхом:

— Це ти буквально?! Це ти серйозно?!

— Цілком серйозно, товаришу!

Мовчанка.

— Мила, не торгуй революцією гуртом і в-роздріб, не вживай імені її всує, прошу тебе!..

Але що це—Ріва?!

— Това-рі-щі і бра-тья!

...до чого кличе на десятім році революції? Чого шукає на десятім році революції?

Не знає сама. Може тому, що у вікно циганські мотиви, може тому, що молода дуже, що місто плаває в тумані й силуетами ходять люди, а візники мандрівними вогниками. І десь хтось співає, хтось їздить, хтось збирається в дорогу... Не знає Ріва й допитується:

— Товаріщі і братья!..

І у всіх таких настроїв на канві нецікавих розмов, бо завтра десятий рік революції, а свята революційні вже ввійшли в плоть і кров, уже відчувається, як у дитинстві, великдень і здається—вся країна в голубому, святочному тумані плаває силуетами й десь вибивають закаблу-

ками, десь вигукують, ходять у темноті, і скрипка під гармонію польку битілікує...

Іще щось, — просто молодість: доповідь, каже, прослухали як нотацію, а кімнату камерою — називає — з написом 30-а.

— Товаріщі і браття!

І, здається, всі шукають виходу. Всі хочуть відповісти й — так, як на зібранні — коли знаєш, що щось треба вирішити, а ніхто не вносить пропозиції.

От Маруся боролася з Тасею й несподівано для себе кинула її навznak із ліжка. Дівча розкинулось, полежало, наче без пам'яті і встало. В очах сльози, а на губах усмішка й на щоках ямочки. А Курбанець косить очима на Лену й яхидно:

— Чого вони борються на десятому році революції?

Ніхто не відповів на Рівині слова, вона замовкла й почала стежити за Люсею. Люся тихо й непомітно сиділа весь час і писала. Ріва знає, що Люся пише листи щоденником: пише, пише, далі ставить дату і знову пише, щоб більш поетично. І Ріва, згадавши ці листи, сказала сама до себе:

— От чудно!

Помовчала й поінформувала:

— Люся, а в тебе зовсім немає фасу, в тебе тільки профіль. От чудно!

І Ріва, здається, ще подумала: „А ще любовні листи пише! Як же її любити, коли в неї вся голова й обличчя дошкою... Яка це фігура? Виходить ромб. Голова ромбом... А як, скажемо, полюбить який, раз захоче поцілувати, і побачить, що це майже неможливо! Бо як же цілувати, коли один лише профіль. Дивишся спереду, а профіль. Навіть очі по боках, як у риби“.

— Чого ти на мене дивишся?

— Я дивлюся... Слухай, Люсечко, коли ти лягаєш навznak у тебе голова на бік не падає?

— Заспокій тебе, господи, неспокійну!

Якась дивна Ріва! Не стрималась і сказала. І на ромбові погасло надхнення. Риві стає шкода ромба й вона підходить до Люсі і пригортає її дошкувату голову до своїх грудей.

— Бідний ромбик, він пише любовні листи, — знову не стримується вона.

Від дверей чути:

— Горинець! — це рекомендується студент літературного відділу.

Смаглявий, з шевелюрою, стрункий, у галіфе. Він завжди так: увійде й рекомендується цілком серйозним і поважним тоном. І завжди дівчата сміються:

— Дуже приємно, дуже приємно!

Марійка схоплюється:

— Гі-та-ра!

Входить із мандоліною Тищенко. Це — сірий хлопчак. Має землистий колір обличчя, бородавку коло носа й катар шлунка.

Марійка захоплюється:

— І мандо-лі-на! От молодці — хлопці!

Лена відкладає конференцію, бере мило й рушника й виходить. Горинець кидає їй у слід:

— Що, до наступного засідання? Відклала? Правильно, Лено! „Нужно беречь молодёжь“ сказав Бухарин!

— Ну, хлопці, пограйте! Горинець, сідай ось!

Дівчата всі ліктями на стіл, тільки надхнений ромб забрав свої листи-щоденники й пішов до вікна.

Горинець розсипає пальці каламбуром і в слід високим звукам посилає повільні баритонові тона... А як дівчата замовкли, знімає пальці зі струн.

— Олесю, ти маєш цигарки?

Олеся бере під подушкою „Змичку“ і кладе на стіл. Запалюють.

Студент із бородавкою і катаром перегортає Леніні тези і враз вигукує:

— Ей, слухайте! Цікава річ!—це по промові Каменева!

Він читає:

„—Каменів каже, що заява шости має не тільки організаційний характер, але й політичний.

„— Ідея й принцип тісно зв'язується з організаційними формами.

„— Треба зфотографуватись і запитати Н., чому він у своєму вірші пише, що в мене м'які губи? Як це так—м'які губи?!“

Вибух реготу й здивовання аж відгукується на струнах гітари. Студент із бородавкою читає далі:

„—Треба, щоб про мене хтось написав прозою, хай змалює тип комсомолки. На це відгукнеться Н.

(Названо прізвище комсомольського прозаїка).

„—Каменів запевнює, що в них немає зневіри, а Каганович у своїй доповіді казав, що...

„— Треба десь зустріти Ж. З ним варто піти в театр, це імponує...

— От чудно,—каже Ріва, а Маруся закриває зошита.

— Не треба читати, в неї видно загальний зошит і блокнот укупі.

З мандоліни сиплеться дрібнесенький, срібний горох. Спочатку тільки натякається, а потім ясно пливе:

— Ой, не ходи, Грицю...

Гітара підхоплює перебирчасто:

— Та й на вечорниці...

Бо на вечорницях...—сиплеться срібний горох...

Всі замовкають, а Кубанець крутить головою і скрадливо, каже:

— Киньте це!

— Класична народня пісня!

— Класична народня?!

Але пісня все ж переривається і пливе інша:

— Ревуть, стогнуть гори, хвилі,—потім: „Тихо, тихо Дунай воду несе“.

— Ну й репертуар!

— А що, „Яблучка“ тобі?

Кубанець запевняє, що „Яблучко“ краще за оцю „просвітянщину“.

Входить Лена з блискучим обличчям і сідає за конференцію. Студенти переглядаються, але продовжують суперечку.

Кубанець відповідає на демагогічні закиди що до його характеристики народніх пісень. Полемичного тону в його голосі немає:

— Я, товариші, люблю музику каламбурну, живу й виключно стаккато.

Ріва обзивається інформаційним тоном:

— А він і розмовляє стаккато! І весь характер стаккато.

— Взагалі по „прізванню“ барабанщик.

Кубанець:—Може бути. Знаєте, як весною за містом надвечір у касарнях військова музика, і барабан так: бух-бух, бух-бух! Красота!

— А яким ти голосом співаєш?

Розмова переходить на жарти.

— В мене ліричний меццобарабан. У п'яніно я люблю педаль...

Дівчата сміються. А Марійка каже марксовою фразою:

— Іманентна властивість ритму.

— Так. Іманентна мені властивість ритму.

Музика не клеїться.

І знову задумалась Ріва. Стала коло вікна, руки за шиєю заплела:

— То-ва-рі-щі...—і враз найшла:

— Дівчатка, а йдемо в місто?! Хлопці, йдемо?! Гарно ж на дворі, красиво!

Підійшов Кубанець. Руку на плече Ріві, аж ввігнулася.

— О-ох! В тебе руки, як Піринейський півострів! Ледве не переламав плеча!

— От, Рівочка! молодець дівчина! Оддай все і то мало! В місто підемо, погуляємо—це я розумію!

Горинець глянув на Лену. Лена порається коло постелі.

— Ну, хто йде?

Горинець мовчить. Дівчата збираються.

— Миколо! Горинець!—сидить тихо, я передягаюсь, не оглядайтесь!—це Маруся.

Але Горинець до неї боком.

— Не ворухись, Горинець! В тебе небезпечна позиція.

А Горинець розпачливо:

— Все одно в полі мого зору рожеві панталони.

— А-а-а-а!..

Кубанець каже:

— Ого! Злякалася, ще видно не атрофувалися „соромливі вусики“.

(І знову в Марусі брови як у блазня і трагика. Що за такі „соромливі вусики“!..)

* * *

Ходили по місту в густому, сивому тумані, тихо наспівували і здаля було видно ясною плямою: гурток, а в середині студент присвічує до нових черевиків, показує, бубонить:

— Мої 15 коштують, але черевики!

— Хороші. Це півджимі?

— Ну, ясно! Не бульдог же!

Ішли на ілюмінований майдан, гаморіли і сміялись, хтось приспівував і притупував, а десь бухали оркестри й чогось так,—наче весна, й наче перші роки революції, як узялись гуртом і заспівали стиха давню, революційну, закинуту пісню.

І так доречно почулись тоді певні й міцні Рівині слова:

— Товарищі і браття!!—

А грудний, соковитий тенор виводив тихо, але густо підголосником, згадуючи іманентну властивість ритму.

* * *

А в коридорі на вікні, що у двір темний, як колодязь, сидів Горинець і підозріло близько стояла Лена в нього між коліньми.

Вона переступала з ноги на ногу, мняла в руках його руки, давала свої мняти й виламувати (І це заставляло вигинатись і в цім була іманентна властивість ритму)... Тулилася ближче й говорила, що Каменів таки да помиляється.

Харків, лютий 1927 року

Ів. Гончаренко

ОКАРИНО

Розцвітають весінні дні,
Розцвітає моє серце калинно.
Над горою колись на-весні
Вечорами ридав окарино.

Окарино про сум і любов
В синю даль, як у сні поетичну,
І німий золотавий клубок—
Місяць, в небі замріяний вічно.

Там манили простори мене
До Дніпра, до ріки—голубого,
А Дніпро чиясь мати клене—
В неї сина забрав дорогого.

Край радянський життям боронить
Попливали на човнах колись хлопці...
Верболіз з очеретом шумить,
Як тоді, в тому році.

Попливали аж нагору Дніпром
І не чути.

Чи приносили хвилі їх кров?
Чи ти бачив їх трупи, славуто?

Скільки років пролинуло, днів?
Та ні звістки про хлопців,
Лиш говорять про бій
Над Дніпром у далекій Каховці.

А тепер тільки шелест осок
Аж на човен до мене спадає.
У вогнях розцвітає Херсон,
У вогнях уночі розцвітає.

Човне мій, не хились, не хились:
На вогні твоя путь буде вірна.
А на березі знов, як колись,
Заридав у гаю окарино.

м. Гола Пристань

Л. Смілянський

Оповідання

І просто з контори пішли на виселок. З блакитної стелі підсмажувало без жалю—в обох проступала на спинах, як кажуть, смола...

— Ех, разок би який та у воду. За виселком—калюжа чи став—із вагона бачив,—виблискувало... Сто чортів його мамі, хоч би шлях дощем збризнуло: в горлі пилюги, хоч гречку сій.

Під таку спеку і слово—вагою на м'язи.

До задимленого депа, до стрункої залізничної колії, мов до биліни в гаю, слимаком прип'явся робітничий виселок. Тисяча біленьких хаток із вишняків чепурними молодицями визирають. Тисяча, а то й більше до депа й на завод Сельмаштресту на роботу ходять. Не від шовків і авто, не з-за любови до мозолів, по гудку вранці змивають дримоту і йдуть—у кожного в хаті загін невтомних щелепів і кожному по кусню покласти треба. Урожай на них був в останні роки.

Дунув би вітрець, то може одніс би куди оті хмари пороху, а то ж тихо, як перед бурею. А хмара з пилюги стоїть і лізе в ніс і в груди, а в хмарі капосна кумпанійка дітей—басують, граючись на шляху, і таке здійсмають, що з якогось двору якась товаришка не видержує і кричить, висунувши своє грізне, досить прозове обличчя над парканом:

— А чого то ви, шибеники, не гуляєте по-людському... Отаке зняли—дихнути нічим... а ну геть звідси, вилупки проклятуші!

Діти сміються. Їм і не страшно, хіба вона що зробить? От батьки, то вже не те: ті дають покуштувати ременя і за вихрі можуть скубонуту, а мати—нічого, хіба штани знімуть і заховають—ото тільки й кари.

Але жінка дітей таки розгонить, повертається в двір, та „шибеники“ й „вилупки“ вже повилазили на чийсь паркан і чистять смачні, соковиті вишні... потім сидять на траві і плескають себе долонями по животах... і ніхто ніколи не питає: яким чином містяться і перетравлюються десятки кілограмів усякого овочу в дитячих шлунках...

— Гей, механики, садовину на Москву справляєте. Заходьте...

— Та ми, товаришко, і не механики.

— А хто ж ви?

— Люди, можна сказати, так просто... з депа. Кватирю б нам...

— Кватирю. А одинокі, чи з сім'єю?

— Одинокі, товаришко.

— Гм... а скільки вас?

— Двоє нас: я і ось товариш Полоз, слюсар деповський, можна сказати.

Деповський слюсар мовчить і широкими жменями експортує до рота ягоду.

— Для одиноких нема,—відрубуює враз жінка,—нема такої кімнати.

Але Кость уже не відстає:

— То може сімейна є, нам все одно, візьмемо й таку.

— Нема й сімейної,—байдуже відповідає жінка й несподівано біжить до саду, галасуючи на весь куток:

— А куди-и-и то... бісове семено!..

Вулицею на всі боки, як горобці, розлітаються хлоп'ята, придержуючи штанці й повні пазухи вишень.

— А п-погибелі на вас немає!.. Ну й діти тепер!.. інші десь у саду любо мирно собі гуляються і догляд на них є, а тут же, на цьому кутку так убоїща настоящі... А ну-ну, полізъ ще який!..

І жінка показує кулака садовим піратам. Потім повертається до робочих:

— Так от, товариші, нема в мене помешкання. До Макарихи зайдіть: удова вона, синок її в коперації був, так грошей щось там уплило—тепер сидить... У неї хіба кімната буде, а так у кого є, так не дасть: хто ж собі клопоту хоче..

У вдови Макарихи знайшовся для них куток. Чому не бути, коли є люди, добре заплатять, а сина немає вдома, уpekли на три роки з ізоляцією. Вдруге, козаче, не станеш гроші громадські марнувати!..

— Може вам, хлопці, богів тут навішати: стіни голі—очі колють. А в мене в коморі є—синок якось наказав ізняти й попалити. Зняти, я що ж—зняла, а палити куповане добро не стала, так і лежать; шашель святим мозок точить, ну а вішати знову не хочу: нема потреби та й павуків заводити нізачим.

— Ні, не треба, Марто Макарівно, мабуть нам і без них якось буде. А щоб стіни очей не кололи—самі дещо повісимо. Та й усього ж ми тут на два місяці, поки командировка.

— Гроші мені,—хлопці, за обидва місяці вперед: так тепер заведено.

Увечері хлопці ходили на вокзал. Речі свої, п'ятипудові сапети на своїх же плечах перенесли. Їм не звикати до цього: в своєму містечку в депі робили, то й не таку вагу носити доводилось. І з польського фронту прийшли, зараз у депо. А рушниці самі побрали, з легким серцем, дома нікого не кидали: ні сестри, ні матери...

Марта Макарівна ввійшла, кімнату оглянула.

— А портрети такі й у мене є. У синовій половині й досі висять, як він їх почепив. Усі такі єсть, тільки хахла отого в шапці нема: не любив син мужиків: „куркулі“,—називав, а сам, правда, теж мужик був, та забув уже... Ну на добраніч... піду.

Уночі Кость гукнув Полоза:—В-останнє в хаті сплю: спека така—не заснеш... Розумний народ он де по садках свистить, із дівчатками гомонить, а тут валяєшся, як хазяйчині святі в коморі, ганчіркою зв'язані.

* * *

Обідньої пори в шабаш старий фрезеровщик відповідав трохи несміливому доповідачеві, що читав лекцію.

Робочі сиділи навколо, підходили інші і встрявали до балачки:

— А за мануфактурою днів зо три вистоїш і дулю тобі покажуть, он як...

— А ви підтримайте кооператив, надалі кращий стане.

Йому відповідали по черзі, повагом. Ніхто не зривався і не перебаранчав промовця.

— Воно так, можна й підтримати, та мабуть цього мало. Взямку комісія всіх прикажчиків повигонала: щось проважили чимало. Узяли нових, а цим сопляки ще з-під носа втирати, а не крам відпускати. За фунтом цукру півдня вистоїш...

— Ви от нам „підтримайте“, а хіба ми не помагаємо. Все, що скажуть, вносимо, а толку—не дуже: то зав шахрай був, то касиршу з лікнепу взяли—прочитала... отак у нас робиться. Не досвідчені ви ще, молодий чоловіче, поробили б у нас у депі, нахтою б провонялися, от тоді б у нас із вами не така мова була.

— Та й що тут довго розводити...

— Діло ясне: гроші давай...

— То-то й воно... гроші...

Один за одним враз зірвалися три гудки, струснули корпуси й віддалися луною десь за виселком. Всі вставали з-за столу й розходилися.

— А ви, товаришу, ще приходьте—поговоримо за життя,—казали доповідачеві, що складав книжки...

За кілька хвилин над депом перегукувалися молотки, рахувала ритми парова машина й розтинали навколо палюче повітря бризки паротягових свищиків.

Припало Костеві працювати на самоточці коло старого Мисюри, що сперечався в червоному кутку.

— І здорово ж ви, Мисюро, шпигонули отого лектора по кооперації...

Хмарка розійшлася на мисюриному обличчі:

Я їх не жалую. Прийшов балакати—говори, а агітацію прибережи для дурніших. Хлопчина толковий—балакати може... а ви самі звідки?

— По командировці: ремонт у нашому депі, то мене сюди на два місяці. Двоє нас таких. Другий у слюсарях.

— А спинилися де?

— В одної вдови на виселку.

— У Марти Макарівни... синочок у неї того...

— От-от—у неї.

— У мене теж для одиноких куток є, хоч я і у чужих живу. А скоро і своя буде. За виселком бачили нові рублені? Отам і моя. Місяць-півтора й закінчу.

— А земля чия?

— Земля... хе-хе... чорт її знає, чия вона... це не інтересно. Мабуть панська, а тепер моя, сусідова, та що й казати—наша,—робочі всю розібрали. Кожному чотириста сажнів, документ на руки, честь-честью—будуй гніздо. Вік свій, знаєте, в чужому прожив, такого натерпівся від хазяїв, що аж тут муляє... Тепер сам хочу за господаря бути, щоб на всіх плювати й ні перед ким на старості спини не ламати. Знаєте, три роки лишилося до пенсії, якось дотягну... коли цікаво, заходьте на наш край колись увечорі—покажу своє нове господарство; може й самі забажаєте гніздечко собі збити.

* * *

Ясного недільного вечора Кость і Полоз із високого берега, не то річки, не то довгого болота слідували за грою на футбольному полі. Захоплені футболісти—народ взагалі дужий—волові хвоста вкрутять—у кудих трусах і буцах завзято колупалися один одному в ногах і скидалися на виголених начисто молодих ведмедів, що їх спущено з ланцюгів. Над лукою стрибали голосні вигуки та глухе гупання футболу. Навколо по траві—численний натовп, усе молодь—після шости прописаних у заповіді робочих днів, одлежували надтруджені боки. Для обох товаришів неділя була єдиний цілком вільний день. Цього дня двері всяких громадських та культурно-освітніх установ не скрипіли раз-ко-разу й висячі замки глибокодумно перемовчувалися з коридорами.

Полоз і Кость інши вечорі просиджували в читальні, або писали в своє містечко листи, де чекала на них сила розпочатої роботи... Луками з виселку наближалася весела кумпанія. Робітник, вбраний фертиком, із гармонією, другий з скрипкою, а за ними—юрба майових батистів і сліпучобілих капітанок. Співали разом кількох пісень і тому виходили не співи, а веселий гамір. Футболісти, побачивши нову партію пишного дівочтва, ще й гармонію з скрипкою, враз згубили всяке бажання нападати, гійкати, іржати й заганяти голи. Миттю побігли в кущі одягатися. А ще за хвилину на луці, між рідких дерев і по траві зацвіли білою ромашкою безтурботні групи. Гармонія награвала тепер уже все одного мотиву й за нею ходили, побравшись за руки й сміючись, кілька дівчат із франтовитими робітниками.

— Ей, Даша, золотце,—кричали до них,—киньте п'яного гармоніста, до нас на пару слів!..

Даша проходила повз, повертала в їхній бік довгокосу голову і сміялась:

— Носик у вас, товаришу, того... з горбинкою дуже... ха-ха-ха...

— Хе-хе-хе,—відгукувалися звідусіль.

Група з гармоністом проходила далі. Коло гурту комсомольців, що співали свої набридлі всім пісні, Даша високо й голосно затягнула, завзято наперекір, але сміючись:

„Пароход іде,
Вода кільцями—
Будем рибку годувать
Комсомольцями“...

Гармоніст ураз підхопив: „уха-ха, уха-ха...“ аж залящало в берегах.

— Баришня Даша, регочіть не дуже: пудра облупиться...

— Го-го-го!..

— Міщанство на вітер виповзло!..

— Ха-ха, провітритись!..

— Товариші міщанство, повітря після вас того... здається пудрою смердить...

Проте кожен вдивлявся в юрбу, шукаючи очима Дашиної високої постати й малюючи в уяві її лице.

— Ех, дівчина!.. чорт!.. ноги, брат...антик...

— Тонка робота!..

Полоз обернувся до Кості й бачив, як зашарілися йому очі й занімів зір.

— Костю, на годинника глянь, чуєш...

Узяв за плече. Той підхопився:

— Година... зараз побачу. Чия?—вказав він на Дашу, удавшись до якогось робітника коло себе.

— Чия ж... Мисюрина... може в око впала? Не підступай, краще буде: хлопці для неї—насіння: лущить....

— Ні, я так,—розгублено відповів той,—цікаво.

І подумав: „Старого Мисюри, мабуть, що коло мене робить.“

— Та-ак...

Швидко між дерев кублився морок. Пісні й регіт не вгавали. Завзятий місяць, напнувши своє вітрило, плавко линув між пухкими островами... І закортіло раптом безумно Кості піти і зломити оту молоду берізку, що розкидала долі від місяця мереживо... Зломити та об коліно на цурупалки потрошити...

— Е-е-ех!..

Він удався до Полоза:

— Увечорі завтра до одного робітника піду. За виселком гніздечко собі складає—подивитись хочу. Давно гукав. Ходімо вдвох, він із тобою хоче ближче познайомитись.

— А хто такий?

— З депа один. Мисюра на прізвище. Бувалий дідок, балакати гаразд може.

— Ні, не піду: завтра часу не буде.

* * *

Полоза брала нудьга. Поволі, але що-дня дужче й дужче переплітала думки його своїми цупкими вусиками. Він нудьгував за своїм містечком, депом, клубом... над кожним листом звідти, від когось із своїх товаришів, довго снував думки. Всього два тижні минуло. Ще цілих півтора місяці. Кость десь пішов, не заходячи навіть додому з роботи. Була субота—шабашили вдень. Узяв том Лесі Українки й вийшов у сад. Знову взявся перечитувати „Катакомби“. Читаючи, заучував деякі місця на пам'ять. Йому прийшло на думку по приїзді додому зробити показовий суд над єпископом із „Катакомб“. Прокралось знизу десь сонце крізь гілля і бризнуло болісно в очі.

Кость прийшов шумний, веселий. Він закрив Полозові книжку.

— Ходімо, я за тобою прийшов.

Від нього несло горілкою.

— Не піду нікуди, — нахмурився Полоз.

Кость ще не був п'яний.

— Мене послали, щоб тебе привів.

— Хто?

— Тут недалеко... вони сперечаються.

— Хто сперечається?

— Та з нашої бригади. Ходім! Сказали: „Тягни товариша, що він за святий, хай з нами побалакає“...

— Я не бажаю. Бачиш—занятий, часу немає.

Кость сів на ослін поруч.

— Ну, послухай же, Дем'яне: не гарно, тут ти нова людина, ну, їм і цікаво з тобою поговорити. Коли ти на виробничій нараді розп'як як слід бригадирів за недбалість, тебе в депі тепер усі поважають, а зараз хочуть послухати тебе...

— Добре, йду, але пити я не стану...

Вийшли провулком на луку й за кілька хвилин дісталися до гаю. На узліссі під липою сиділи й лежали четверо робітників. Усі просто з роботи в робочому одязі, але чисто вмиті й червоні від горілки. Голос старого Мисюри глушив інші. Горілка якось пролилась йому на бороду й сиве волосся вузьенькою стьошкою злипла зверху вниз на бороді. Двоє обойщиків дивились у траву каламутними очима й палили цигарки. Тут же, коло них валялася коробка з цигарками „Золота марка“. Здавна так повелося, що чи не найбільше з усіх робітників на виселку пили обойщики. Кажуть, за старого часу проносили вони в штаних чи під сорочкою шматки матеріалу: плюшу, сукна то-що й за це пили. Тепер не носять: матеріал видають в обріз. Але п'ють за звичкою, і горільчана пара їх не дуже розбирає: позивкали.

Четвертий стояв недалеко від дерева й усе плювався, підпираючи долонею груди. Дивився на свої плювки й знову плював, матюкаючись за кожним разом. Це був механік із маневрового паротягу. Чарок не було й тому наливали в пусті з середини огірки. Дві пляшки валялися долі. Порожні. Третю Мисюра витяг із трави, збив пробку долонею і налив в огірок.

— Пий, товаришу, за нове знайомство, а потім поздоровкаємось,— гукнув він на Полоза. Той нерішуче хильнув до рота огірок, скривився і стиснув усім руки. Прийшовши з фронту, він розучився пити й тепер був нерадий, що послухався Костя і прийшов сюди. А розумів, що коли не пити, то може вийти сварка: подумують, що він гордує ними. Всіх частував Кость: була перша получка його в цім депі й про могорич йому натякали ще з перших днів знайомства. Мисюра налив Полозові поспіль три огірки, поставив пляшку, лагідно промовив.

— А тепер я з тобою балакатиму, бо з тверезим п'яному які розговори...

Але саме тепер Полозові було не легко за щось думати. Він швидко пройшовся по гаю і знову сів до гурту. Обойщик мовчки, й не дивлячись на нього, підсунув цигарки. Запалив.

Мисюра розпалився. Ставши навколюшки, він притиснув кулаки до грудей і вигукував до Полоза:

— А за що косвеним знизили заробіток?.. Вони тепер усе на світі кленуть!

Полоз відповідав спокійно, довго думаючи й пихкаючи димом:

— Вони трохи схилили: заробіток не слід було знижувати. Тепер це виправляють.

— Що „виправляють“... а образа людям—це нічого?.. Цими днями новий помічник начальника підскочив до мене: „Ви,—каже,—знаєте, що я можу вас за ворота виставити, коли ще раз побачу, як спините мотора й чай питимете. Ви старий, а несвідомий“...

— „Сволоч ти,—думаю,—гад“, так, наче мені хто спирту в нутро налив. „Ех,—думаю собі,—держись...“ Подивився я на нього, поставив чашку на лутку та як почав його розпикати. „Совершенно так,—кажу,—товаришу начальник, ваша правда, тільки я й без вас це добре знаю. Ви лише вчора за стіл сіли папірці писати, а я все життя отут, уже тридцять другий год... а про свою несвідомість од вас уперше чую. Ви там при німцях в інституті чертежики свої знали, а я на Пинських болотах за що робив? За більшовицьку агітацію... А за що мені Денікин спину зрисував?.. За сина більшовика! А ви мені „несвідомий“. А чому ми, діди, тут у півтора рази більше за вісім годин виробляємо, аніж колись за дев'ять? Тому, що несвідомі по-вашому. Тридцять год за варстатом я чай пив і не вам мене вчити. Виставляйте за ворота! Взяв свою чашку, сахару вкусив і п'ю. А він плюнув зо зла в бік і побіг далі. Казали потім—передавали мені,—„старих робітників хоч і не займай: ключем можуть голову проломити“... Злякався, тепер ніколи не пристає. Біжить відділком, так і не гляне... молокосос!

Механик вилаявся питаючись:

— Я б йому, розтуди... шестернею по голові, щоб не путався під руками.

Полоз і Кость мовчали, бо кожен слухав лише самого себе. Горілки вже не лишилися.

Обойщики були затягли співати, але їх ніхто не підтримував,—замовкли. Мисюрі було важко йти й його піддержував Полоз під руку. Старий уже покинув економику й просто взявся до політики. Він був у найвищій стадії зворушення.

— Ви знаєте, хто є Чічерин... Го-о-лова!.. всі-їм голова! А наші політики, що нам лекції по кутках стругають—юринда... Делегація була в нас, англійці чи бельгійці, так зібрали нас: депо, завод—усіх і наші політики їм: „Привітствуєм“ і прочее... А якби знав по-їхньому, я б не так їх привітав... „Товариші,—сказав би,—царю вашому, чи там

королю—хто у вас там сволоч—штани зніміть та поцілуйте його в оте саме... та-а-а... Монархії не вміють удавити. Робітники!..

На виселок повернулися, коли вже надходив вечір. На вулиці не раз зустрічали п'яних.

— Що ж, получка... хоч раз на місяць погуляти...

А з садків і домів було чути, як голосно балакали й співали в п'яному екстазі безладні голоси.

* * *

... Полоз зняв із гайки ключа і прислухався. З другого боку паротяга двоє молодих слюсарів, привертаючи паралелю, спокійно балакали:

— Ну й що ж він тобі?

— Дурнем обізвав... Сало на горні смажить і сміється. Я йому: Як ноги,—кажу,—поперебиваємо, то не ходитимеш...

— Мабуть злякався.

— Де в чорта... Саложаркою хотів по плечах мене оперезати, та сало пошкодило...

Той, що слухав, зареготав. Підійшов бригадир і якийсь час балакали з ним. Коли той одійшов, розмова тривала далі.

— „Я,—каже,—плював на вас усіх... хто мені вкаже... куди захочу туди й ходитиму, з ким схочу, з тим і гулятиму“...

Другий перебивав:

— Прилякаємо—не ходитиме!..

— Видать, не злякається. Кажуть, що цими днями зовсім до них переходить жити.

— Як то?

— Наймає кімнату і все.

— Провчити парня треба, доки не пізно. Десятому закаже до неї ходити...

Полоз сплюнув і працював далі. Коли прогудів підгудок, швидко склав інструмента й пішов перестріти Костя. Тепер він знав, за чим ходив Кость до Мисюри, де й як переводив ночі. Робітники виходили з депа групами. Щось розповідали і сміялися. Глянувши на Полоза, Кость раптом стих і замислився.

Він бачив, що Полоз має йому щось казати й боявся цього. Але той мовчки пристав до гурту й мовчки слухав спільну розмову. Коли завернули до свого провулку, Полоз просто спитав Костя:

— Коли переходиш жити до Мисюри?

Той зніяковів і замнявся, але не заперечував:

— Н..не знаю,—відповів він так, немов питався на те дозволу.

— Ну, дивися сам,—байдуже сказав Полоз і спинився.

— Треба до культвідділу. Піду.

* * *

Другого вечора Кость переніс свої речі до Мисюри. Невеличкий список розваг був до розпорядження посельчан. Футбол на луці, крокет і гіганти в саду Депену, та ще кіно в парку, або оперета „Сільва“ за участю місцевих сил. Ну, ясно—для вільної публіки на виселку вмирати з нудьги не здається привабливим, значить підшукують іншого способу. Балакають. Всюди—балачки, де хоч пара людей збереться. А яка стара бабуся, то просто сама з собою дебатує... Так буває:

— Дашку вчора бачила.

— Не-е-е-е...

— А позавчора?

— Не бачила.

— І не побачиш тепер ні-ко-оли...

- Хіба захворіла, чи заміж на сторону вийшла?
— Ні те, ні те... має ще одружитися.
— Може й реєструвалися вже.
— Ще, незабаром будуть.
— А з ким? Коли?..
— Токар із депа, не тутешній...
— А Митька ж Хрущов як?
— Одшила його: мовляв,—топай парень до іншої...хі-хі...
— Здорово!..
— Той вже в них живе й хату нову вкупі з старим Мисюрою кінчають.
— Ну, то значить підписано... Тепер, дівко, не поведеш хлопців за носа, як колись водила!..
— Е-е-ех, жалко тільки Митьку: чорт, а не парень... дівки за ним купую...
— Та-а-а, а вона йому: „Куди носа квапиш!“.. Не бачиш, занято...
хе-хе-е-е.

Диму без огню не буває. Впала Даша Мисюрина Костеві в око ще там, на луці коло футболу: очима глибокими й гордою ходою—до іншого він не придивлявся, так вірив. Ходив вечорами після роботи за виселок, де будують нові хати. Брав у руки рубанок—співала пахуча стружка під рукою. Дужому й веселому здавалося йому, що вся земля наша тепер стружкою пахне, свіжою, сосноюю... Й по коліна в ній стояв до самої ночі, що ніколи влітку по-людському не приходять, а підкрадається стиха спокусливою дівчиною, млосною, співучою...

* * *

Пахне липневий густючий морок підсушеним сіном, що останні дні достояє в копицях на галяві. Над пеньком у тихім повітрі затріпає крилами знепокоєний птах. І за гаєм, за тим берегом невидимої річки на шляху в ланах блимне на мить одинокий вогник. Хто побачить його в гаю липневої ночі—припинять льот тому мислі, стріпнеться серце в лещатах грудей і немов спиниться, задумавшись: яким зіллям напувала його лукава ніч?

Мовчала на пеньку Даша. Чула тихе Костеве дихання. Над обрієм блукав вогник. Тихий морок навколо. (Яким зіллям напуває лукава ніч?).. Мовчали тому, що говорив хтось третій без голосу, шуму, рухів... І з другого боку виселку прогуркотів кур'єрський потяг: він проходить опівночі.

А недалеко від Костя, не бачучи його, на галявині лежав на сіні Полоз. Сухі билини шелестіли під ним і лоскотали за вухом. Е-е-ех і нудьга! А додому йти не бажано. Дома—лише книжки. А сьогодні побути б без них, подумати. Кость пішов—без нього ще нудніше. І бачитися доводиться не часто. Іноді два, а то й три дні і словом не перекинуться. А після роботи в депі Кость зайнятий: з Мисюрою хату буде... Не схибили посельчани: стругає він Мисюрі ряма, малярує, бо мають його там за майбутнього зятя. Одна в Мисюрі Даша,—виходить на себе працює Кость. Він раз приходив—усе розповів.

— Ну, що ж, твоя справа—сам вирішай. До своїх видно сам поїду. Там усе чекають...

У себе там працювали в культвідділі. Кілька літ уже не мінялися. Кожного робітника, учня, робітницю, не то що в лице знали, а й чим живе, яким духом дише... Суд якось надумали в клубі над проституткою, мало робітників у депі—думали нічого не вдасться: нікому буде говорити, а депо маленьке, кільканадцяттеро робітників. Усіх Полоз знає—пішов по депі:

— Аксюто, на суді говоритимеш?

— А про що говорити?

— Так, просто інсценівка... Проститутку судитимемо. Так от виступати треба.

— Пиши. Я буду. Не галоша, я щоб тільки язиком шльопати—про діло теж зможем.

— Папашо, а ви?

— Я... я, братику любий, хіба виляється добре можу... а мітингувати, знаєш сам, не про мене.

— Лаяться теж нам треба. Пишу: прокуророві на поміч.

І йшов суд. Лаялися, сміялися, голки один одному ставили, а суд усе ж проходив... О, в своїх робітників він вірить... Знає їх!..

А раз на бесіді посварився з дідами. Лукавили вони, лаялися, а потім між собою про нього балакали: „Завзятий хлопець, із головою... а що образили, то хай забуде: свої ж люди, батько його між нами був“...

— Ні, він любить цих дідів щирих і простих, із вітхими думками і твердим характером.

От усього на два місяці виїхав звідти, а надсилають йому тепер десятки листів. Навіть од тих, кого посилав майже силоміць на лікнеп, хоч читати та розписуватися навчилися. Пишуть, звуть додому. А що в нього там свого?.. Саме депо й кілька десятків робітників. А тягне щось туди, немов у родину...

Замислився і не помітив, як виступили навколо стовбури дерев із мороку й пишною ковдрою вкृतалася ріка від досвітнього холоду. Схаменувся лише, коли якийсь пташок жалібно проквілив, блукаючи десь угорі над верховіттям.

Ніщо не зривало запинала тиші над виселком, хіба маневровий паротяг подавав одинокий голос. Коло воріт, де жив у Мисюри Кость, виникла раптом тиха, немов тінь, постать. Хтось вийшов із провулку і сторожко озирнувся біля воріт. Грубі стовбури тополь ховали Полоза від чужих очей. Той витяг із пазухи щось і побив на воротях, швиденько поспішаючи геть.

— Це на сором Даші й Костя споганив ворота яйцями,—майнуло в голові Полоза. Несподівано для того вийшов він з-за тополь і взяв його за плечі. Той сіпнув, вирвався й побіг. Полоз не став гонитися, але обличчя встиг пізнати. Був це один із тих слюсарів, що нахвалялися колись у депі „провчити“ Костя—невизнаний костів суперник... Полоз завернув у свій провулок.

Над виселком швидко розтавала ніч і ховала свій довгий шлейф по траві коло хмурих парканів.

* * *

На великому лані край міста в колі буйного жита, що хилилося вже під вагою зерна, наче з землі виріс новий робітничий виселок. Кільканадцятьох домів гарбузами розкотилися полем. І відразу видно: будовано їх аби-як, похапцем. Нетинковані ще, без дахів і димарів, одні були вже старі, почорнілі, перевезені звідкись—складали їх без жадного свіжого рубця. Інші—з старого матеріалу: вагонових дошок і підпор, немов безпритульні сироти, вгорталися у вітхе драння. Стрункіші за всіх були, вилиті з глини з кізяком і соломкою вони бадьоро виставляли вітрам свої ретельно чіткі форми. Кілька виразно накреслених стовпцями провулків перетинали цю нову місцину.

Кость прийшов просто з роботи. Весело замісив ногами, закачавши високо штани, глину та тинк. Густе, слизьке місиво чавкало під ногами і в свіжій колодязній воді застигало тіло. Даша підносила відрами

воду. Вони реготалися голосно, на повні легені, і їхній регіт лунав по всьому куткові.

Кость робив трагічну гримасу, скаржився:

— Удень я—токарь, увечорі—тинкарь, маляр, столяр—що хочеш.

Даша хитро насувала брови на очі:

— А вночі що ти робиш? Ха-ха-а-а...

— Я і вночі без роботи не буваю... Є діло—іноді до світу зайнятий...

Старий Мисюра виходив із хати.

— А ну, робітники, повертайся швидше. Дашо, подавай глину... обкидати будемо. А Кость грузу наб'є.

Робота йшла дружно. Обробляли хату зокола, бо всередині мало не все вже зробили. За тиждень мали переноситися. Мисюра був веселий, жвавий. Відколи почав будувати, не знав він відпочинку, але і втоми теж не знав. Бігав, лазив на горіще, кричав, наче за плечима було не п'ять десятків, а всього двадцять років.

Відпочивали, сидючи на колоді. Даша кудись побігла. Прийшов уперше Полоз. Запалили цигарки й завели розмову. Старий не аби-як зрадів Полозові, що був товаришом його майбутнього зятя.

— А-а-а... професор із слюсарів прийшов... і тяг його за руку до хати, на горіще й навіть на дах запрошував лізти роздивитися: як розумно й хитро в нього скрізь побудовано. Але Полоз одмовився: він прийшов побалакати з Костем.

— Знаєте,—казав до нього старий,—років із тридцять прожив у чужому; всього зазнав,—тепер у своєму хочу, нехай йому всячина. На старість хоча з хати ніхто не вижене. А то що-місяця плати й слова не кажи, бо на вулицю вижене... витерпів усе, знаю...

Полозові чомусь забажалося розворушити цього дідка, примусити його визнати, що не цілком добре виснажуватися на такій роботі. Вони сіли на колоді. Кость за хатою клинцував стіну—чути було як заганняв він молотком цвяхи. Полоз промовив, запитуючи:

— Інші робітники теж не мають власного кутка, а й живуть і часу марно не переводять. Краще жити повнішим життям: хоч у чужій хаті, зате не в злиднях.

Старий засміявся.

— А хто ж це такий?... Не мало землю побрали—будуватимуться колись, а який ще не брав, то все одно візьме. І партійці візьмуть. Кому в своєму жити не хочеться... Як на пенсію станеш та в чужому куткові, то не смачно буде...

— Ну, а є ж такі, що й зовсім не брали...

— Ті... кожен по-своєму. Хто підхикує: мовляв, беріть, беріть, вийде вона ота земелька вам боком: он де Польща вже ворухиться... Так язиком собі ляскає, як перекупка на базарі, а потім дивишся, а він уже дерево собі на хату возить... Он як воно робиться.

— А є такі, що зовсім за це діло не беруться. Багато є. Так я, скажемо, хату буду, то вже ж кому, як не собі, а після мене може кому з моїх дістанеться, а той, що з мене глузує: мовляв, зариваєшся в своє, той за свій куток не піклується: йому і в чужому добре, зате він собі меблі купує, велосипед: депо, бач, за півверстви, то їздити буде, бо сало ходити заважає.

Мисюра нагнувся до Полоза:

— А то обкупиться, що вже все в нього є, тоді—повірте мені,—хату собі купить, стерво... Бачили вже таких.

Він замовк. Полоз трохи подумав:

— В армії я тоді був, на фронті, а знаю, що все ви тоді на село позносили, з сили билися, щоб хоч хліб та картопля була, а тепер ще

по й того не забули, а вже он де за хати взялися... а може б собі ремонт спочатку зробили...

Мисюра допалив цигарку й, затоптавши її, відповів:

— Е-е-е, знаєте, під лежачий камінь вода не побіжить... Колись у депі за пайок робили, падали коло варстату, бо картоплею жили. А були, що по шабаші на трансмісії очкурами вішались... Хто ж лишився живий, та ще при силі—не пішли від варстату: знали що робили—на краще всі сподівалися. Потім легше стало. Тепер уже за довоєнний карбованець п'ятдесят п'ять копійок виплачують. А ми продукцію в півтора рази вгору... нічого собі: хліб їмо, хати робимо, п'яні іноді буваємо...

Засміявся старий.

— Під лежачий камінь вода не потече... всяк за краще дбає.

Полоз гукнув Костя. Старий підвівся і пішов у хату. За хвилину було чути, як шарудив він пемзою підлогу й насвистував якогось старого мотиву, що пам'ятав його з своєї молодости. Кость сполоснув руки. Вони вийшли на вулицю і поволі пішли моріжком.

— Завтра останній день нашої командировки. За два дні я повертаюсь до свого депа.

— А я лишаюся тут надалі. Вчора був у начальника.

— Ну?

— Дозволяє лишитися тут.

— Як це?

— Так... назавжди...

Полоз подумав, потім сказав:

— Справа твоя... а що сказати, коли там питають за тебе?

Кость не відповів. Він думав. Даша їх зустріла.

— Драстуйте,—міцно стиснула Полозові руку,—може нам допомагати прийшли?

І засміялася. В неї білою косинкою аж до чола запнуте волосся і гарячий від бігу вид.

— Ні,—відповів Полоз,—бувайте... З тобою, Костю, ще побачимось.

Він пішов до клуба. Сьогодні, як і що-вечора, він сидів у читальні.

* * *

Сон міцний і важкий лягає кайданами на м'язи після трудного дня. Не зразу підхопилися посельчани, коли на пожежній дзвіниці вдарили на гвалт. Лише, коли темною, мов льох, вулицею прогрімів, дратуючи сонних псів, пожежний автомобіль, лише тоді повиходили за ворота в білому постаті. В мряці перекидалися словами.

— Десь зайнялося.

— Видно на новому виселку.

— Глиняні палаці горять...

І чути навздогін автомобілеві, що засмердів по вулиці бензиновим димом:

— Голови дурні...

— Атож...

— Сюди танок англійський подавай—могила йому в наших калюжах... А вони смердючкою після дощу пруться...

— Тут би, на випадок пожежі, флоту по калюжах розставити, перевозити пожежників, тоді може що й буде.

І справді. За хвилину автомобіль, в'їхав у калюжу, заторохтів, стрельнув і став. На тривожному світлі смолоскипів заметушилися коло нього обриси пожежників.

А над новим виселком, де що-вечора і вдосвіта стукотіли молотки, вгорі над виселком тримтіла, мов гігантський мотиль, на заграві хмарка.

І не вважаючи на велику втому, перший на пожежу прибіг старий Мисюра. Він не думав про те, чому саме горить його, а не чиясь хата. Він чи забув, чи згубив дорогою кашкета й вогка чуприна, спадаючи на чоло, робила його суєтливим і тривожним. Але зарадити лихові було ніяк. Недалеко, заставивши шлях, пихтів у багнюці пожежний автомобіль. Мисюра осаджував людей, що надто наближалися до вогню. Ззаду хтось гукнув „на допомогу пожежникам“ і вся юрба відсахнулася від вогню, рушивши до темного провулку, де в багнюці билася машина.

Мисюра пізнав голос того, хто гукнув людей. Це був Полоз. Старий рушив за натовпом, але за хвилю повернувся. Він надумав, що згорає його довга, невтомна робота, що обіцяла йому на старість спокій. Він сів на колоді, з якої часто любувався з своєї хати, і почав утирати рукавом сльози.

Полум'я охопило весь дім, коли, грюкаючи, з галасом натовпу вкотився на пожежне світло автомобіль. Підкотили воду й почали гасити полум'я, і тоді ж ураз хтось крикнув, попереджаючи за небезпеку. Але було пізно: Кость вихопив із рук обережного брандмайстра брансбойт, стрибнув на вікно, перекинув над луткою ноги й зник у пожежі. І коли повалив із хати від притушеного вогню дим, несподівано впали крокви... серед хвилинної тиші розітнувся один, придушений зойк: це старий Мисюра, що все бачив, скотився непритомний з колоди...

Витягли Кость з вогню за яку хвилину. Його вдарило кінцем крокви по руці й було привалило деревом. Одяг на ньому потушили й на руках понесли до лікарні. Полоз крізь натовп пробивав їм шлях. І вже коли вийшли на простір, очі Полоза вперлися в пару чиїхось глибоких очей, що ненависно зоріли з-під навислих брів: якийсь робітник стояв недалеко од нього й боязко озирався. Світло від пожежі роздалося дужче, і Полоз упізнав робітника; це був той невизнаний костів суперник, що колись удосвіта зустрівся з ним коло Мисюриних воріт. І раптом під пологовим поглядом робітник одвернувся і швидко побіг, як біг і тоді, місяць тому, коли вирвався з рук пологових. Він—палій“,—подумав Полоз, і за мить натовп гонився за робітником. Той не втік: його догнали і привели до пожарища. Він мовчав і лише з-під навислих брів виблискували до вогню дві краплини рідкого полум'я.

Хтось гукнув:

— Бити його, провчити...

— Розстріляти мерзотника...

І чийсь спокійний голос прозвучав:

— Нема такого порядку...

Робочого тут же взяв наглядач. Перед ними мовчки розступалася юрба, й окремі лайки чулися в слід.

Іхав Полоз другого дня. Але нічого не міг сказати йому Кость. Умотаний з головою в завої він без тями лежав на ліжкові. Лише, коли Полоз, ідучи до потягу, стискав йому руку, він суєтливо ворухнув зіницями і спинив непорушно очі на стелі. І в них пізнав Полоз щось нове—той каламут, що від нього колись у Полоза електрикою по жилах пробігали вогні. І не сполохавши напруженої костевої думки, Полоз вийшов із покою до вокзалу.

Конотоп, серпень 1926 року.